

FRANCESC DE B. MOLL, POLEMISTA

Una visió una mica completa de qualsevol personalitat ha de comprendre les que anomenaria «virtuts menors», amb denominació discutible, ben segur. Entre les virtuts menors del senyor Francesc de B. Moll, que eren moltes, hem de comptar els seus dots per a la polèmica, i d'aquests tractaré en la meua intervenció.

Els investigadors, estudiosos i cultivadors de la llengua catalana ens hem vist obligats sovint a fer unes hores extres per dedicar-les a unes activitats que no solen practicar els d'altres llengües, ni de filologia i altres àrees de coneixement en general. Un especialista en filologia catalana se pot veure adesiara en el cas d'haver de sortir del gabinet d'estudi i saltar al camp de la política o dels mitjans de comunicació.

No dec haver d'insistir en el fet que, en les circumstàncies en què va sobreviure, la llengua catalana, a l'època del franquisme, que va agafar de ple els anys de maduresa del senyor Moll, no essent possible exercir-ne l'ensenyança en els llocs idonis, els qui podien no havien de desaprofitar l'ocasió de practicar-ne la pedagogia quan aquesta se presentava, onsevulla fos. He emprat el terme *pedagogia* perquè l'absència del català a les escoles havia d'esser compensada amb una pedagogia adreçada, a través dels mitjans que fossin, al públic en general. I el senyor Moll va trobar ocasió d'exercir-la justament a través d'una de les polèmiques en què va intervenir i que serà l'objecte central del meu discurs.

Només una investigació pacient permetria traçar la llista de tots els escrits de caire polèmic del senyor Moll. Un dia qualcú l'haurà d'emprendre. Mentrestant, amb un cop d'ull sobre la seva trajectòria, observam que hi destaquen tres polèmiques: la sostinguda l'any 1925 a través del diari *La Voz de Menorca*, de Maó, contra l'autor d'un comentari desfavorable sobre unes pà-

gines de mostra del *Diccionari*; la defensa de mossèn Alcover contra els atacs del doctor Antoni Griera, publicada en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (vol. XIV, abril-setembre 1926), amb del títol de «Filologia atrabiliària»,¹ i la coneguda com a «polèmica d'en Pep Gonella».

El temps de què dispòs només em permet examinar-ne una de les tres. L'elecció havia de recaure inevitablement en la tercera, la més sonada, perquè les altres dues no degueren transcendir del camp de la filologia. La polèmica d'en Pep Gonella, en canvi, va tenir una repercussió singular sobre l'opinió pública. Basti assenyalar que els participants no foren dos, sinó que les firmes dels escrits que la integren puguen a unes vint-i-cinc mal comptades,² algunes de tan destacades com les de Josep M. Llompart i Jaume Vidal Alcover, que hi feren aportacions valuosíssimes. Tenint en compte el públic al qual va destinada aquesta comunicació, serà indispensable una mica d'informació suplementària sobre aquesta polèmica.

A començaments de l'estiu del 1972, apareguren a les pàgines del *Diario de Mallorca* uns escrits signats amb el pseudònim de Pep Gonella, del contingut dels quals tractaré més endavant. De moment, indicaré només que se referien a qüestions lingüístiques, tractades amb un estrepitós desconeixement de la matèria. Els escrits contenien al·lusions al senyor Francesc de B. Moll, amb cert component insidiós, i per això ell se va considerar en el cas de donar-los resposta i així ho va fer a través del mateix diari. Com he dit, les intervencions foren moltes i vàries, de manera que la polèmica va durar mesos.

Alguns dels qui la varen seguir de prop possiblement trobaran que és ridícul, retreure-la a hores d'ara. Certament, algunes qüestions que hi foren objecte de debat sí que són ridícules, o bé ingènues, mal plantejades sobretot. Però en conjunt, n'estic ben convençut, la polèmica constitueix un document de gran valor sobre la ideologia d'un sector de la societat mallorquina envers la llengua pròpia.

Advertiu que aleshores, a Mallorca, la llengua catalana començava a sortir de la llodriguera (dels cenacles, si voleu una expressió més fina) on havia

1. Sobre aquestes polèmiques, vegeu el llibre de memòries de Francesc de B. MOLL, *Els meus primers trenta anys*, Palma, Moll, 1970, p. 186 i s.

2. Així resulta de la publicació del llibre titulat *Polèmica d'en Pep Gonella* (Palma, Moll, 1972, coll. «Les Illes d'Or», núm. 104). Aquest volum, que facilita l'accés a la majoria dels textos que constituïren la polèmica, i a alguns que no en formen part pròpiament, però que hi tenen relació directa, recull escrits que el *Diario de Mallorca*, vehicle de la polèmica, no publicà. La direcció del diari, a partir del 31 d'agost, decidí que només publicaria les cartes dels dos protagonistes, perquè, segons una «N. de la R.», la multitud de cartes rebudes no feien sinó repetir arguments ja exposats. El llibret esmentat conté escrits que aquesta decisió deixà inèdits, qualcun de tan graciós com el titulat «Un anarfabeto agraesí», signat per Pepito er Farda (p. 132). Aquest text, molt breu, desmuntava algunes de les tesis (si les podem anomenar així) d'en Pep Gonella, transposant-les al castellà. És la tècnica de la *reductio ad absurdum*, molt hàbilment aplicada en aquell cas.

estat confinada durant el llarg temps de la dictadura.³ S'ha repetit moltes vegades la frase atribuïda al senyor Bernat Vidal i Tomàs, el qual, referint-se als qui sentíem alguna inquietud per la llengua (els de la ceba, per entendre'ns), deia que tots cabíem dins un tramvia. Això devia esser devers l'any cinquanta. El 1972, ja no cabíem dins un tramvia i la llengua començava a fer-se present en els mitjans de comunicació de difusió àmplia; a qualche diari, tot plegat, i en molt petites dosis, a la ràdio. Hi havia hagut un canvi en la mentalitat del públic, que no és fàcil de descriure en síntesi. Jo diria que els mallorquins, durant molt de temps, ni tan sols s'havien plantejat qüestions sobre la llengua pròpia. El mallorquí mitjà devia entendre que, en la vida diària, emprava un parlar de categoria ínfima, inadequat a tot ús mínimament formal; a tot estirar, adequat a les representacions de sainets.⁴ Si li haguéssiu demanat informació sobre el seu parlar de cada dia, possiblement hauria contestat que se tractava d'un «dialecte», però s'hauria vist amb feines per a explicar el significat d'aquell mot, que per a ell venia a esser com ara «una manera de parlar no homologada, no reconeguda oficialment, de segon ordre». Per això la *Gramàtica catalana* de Moll havia de reproduir, edició rere edició, aquestes paraules:

Encara hi ha gent endarrerida que demana si el català, el valencià i el mallorquí són llengües o dialectes; aqueixes persones deuen concebre la llengua com una cosa de més dignitat, d'una elevada categoria a la qual no pot arribar el dialecte si no deixa d'esser dialecte.

Però durant la dècada dels seixanta s'havia realitzat un procés pel qual el mallorquí mitjà començava, si més no, a fer-se qüestió del seu parlar. No sabia fer una llista dels factors que determinaren aquest procés, que degueren esser varis i complexos. Correspon identificar-los i analitzar-los als qui escriuran la història externa de la llengua catalana a Mallorca. La polèmica d'en Pep Gonella mostra justament que les qüestions lingüístiques començaven a interessar un sector ampli de públic i quins eren els prejudicis lingüístics imperants aleshores entre la societat mallorquina.

Indicaré, abans d'entrar en detalls sobre el contingut de la polèmica, que la identitat del qui s'amagava darrere aquell pseudònim no va arribar a reve-

3. Em referesc als usos formals. Com a llengua d'ús quotidià, col·loquial, el català sempre havia gaudit de bona salut a Mallorca, fins i tot en els períodes de repressió més dura.

4. Cal completar aquesta afirmació recordant la presència del català dins l'àmbit religiós. Les oracions recitades literalment i el *Catecisme de la doctrina cristiana* s'expressaven en un català culte, molt adequat i eficaç. La predicació, en bona part, també, perquè molts predicadors empraven una modalitat culta del català, denominada popularment «mallorquí de trona», ben avinguda amb el parlar viu, del qual retenia els elements més nobles. Si aquesta tradició no s'hagués rompuda, hauria pogut contribuir eficaçment a crear el model de llenguatge oral dels mitjans de comunicació de Mallorca. Indagar les causes per les quals aquella tradició se va rompre cau fora dels objectius de la meva intervenció.

lar-se. De tot d'una, hi hagué diversos noms sospitosos. Després, he trobat qui m'ha dit per cosa certa que el responsable d'aquells escrits era un tal personatge ben vinculat al diari. Consider que, ni en el cas que en tengués proves clares, no em correspondria a mi publicar-ne el nom.

Però ja és hora d'entrar en el contingut de la polèmica. Donada la finalitat de la meua intervenció, m'hauré de limitar als escrits dels qui en considerarem els protagonistes: en Pep Gonella i el senyor Moll. Altres participants hi feren aportacions laterals ben interessants, però no em puc aturar a tractar-ne cap.

No és una tasca gens fàcil, fer una síntesi del contingut dels tres escrits d'en Gonella. Comencen per no ésser gaire coherents, fins al punt de presentar contradiccions flagrants. Però la dificultat més grossa deu procedir del fet que admeten dues interpretacions: una d'ingènua, que podem anomenar literal, i una altra de més clarivident, que n'endevinaria la segona intenció. Avui, trenta anys després de la polèmica, m'inclín a creure que la persona o persones que s'amagaven darrere aquell pseudònim s'interessaven molt poc per la llengua i els seus problemes; més tost se proposaven denigrar els gramàtics i tots els qui s'esforçaven perquè el català arribàs a exercir totes les funcions pròpies d'una llengua de civilització. Essent dubtosa la bona fe dels escrits que l'atacaven, el senyor Moll bellament hauria pogut deixar-los sense resposta: quan l'atacant juga brut, val més no donar-li belligerància. Però ell tenia un motiu noble per a no quedar en silenci. Els escrits d'en Gonella reflectien els prejudicis d'una part de la població que no podia menysprear i convenia aprofitar l'ocasió de remoure'ls. Ho expressava així ell mateix:⁵

Deia tantes coses el senyor Gonella, en els seus articles! El mal és que moltes eren tan desbaratades que no valia la pena refutar-les davant un públic mitjanament culte, però sempre pot haver-hi persones de bona fe, poc preparades, que poden haver cregut que en Pep Gonella tenia raó.

Calia no desapropiar l'ocasió d'exercir aquella pedagogia de què parlava abans.

Procuraré, doncs, prescindir de la bona o mala fe que hi pogués haver darrere els escrits gonellistes i intentaré retre una mica de compte del con-

5. Escrit del 13 de juliol, p. 34. Indic la data de publicació, dia i mes tan sols perquè l'any sempre és el 1972, i després la pàgina del llibre citat a la nota 1. Cal advertir que alguns participants en la polèmica se posaren de part d'en Gonella, en un o un altre aspecte, com Lluís Ripoll i es Porquer de Son Caliu (pseudònim, com se suposa). És de notar el llarg escrit signat de J. Averly y Lasalle, titulat «Pep Gonella: la particularidad y la diferencia» (17 de juliol, p. 82-88). Se tracta d'un text de contingut abstrús, que, amb aire distant, sota aparences d'objectivitat, i encara diria de «científicitat», venia a defensar en Gonella. En bona part, operava amb la mateixa tàctica: partir d'un mal plantejament dels problemes i atribuir als adversaris errors que no havien sostenguts per poder-los atacar i crear la confusió. Essent totalment desconegut el nom de J. Averly y Lasalle, que no ha tornat a aparèixer enlloc, que jo sàpiga, podem pensar que també és un pseudònim.

tengut. Les que podríem considerar tesis fonamentals d'en Gonella serien les següents:

1. Entre una forma arcaica i una de moderna, considera correcta *només* la primera. La conseqüència és que les formes arcaiques pròpies del mallorquí són les úniques que la normativa hauria de prescriure (*prenga, estiga, sàpia*, etc., i no *prengui, estigui, sàpiga*, etc.). Considera tot canvi lingüístic com una «corrupció».

2. Com que la gramàtica és uniformadora, perjudica la llengua. Per donar vitalitat a la llengua, caldria fomentar les diferències. En tant que la gramàtica és uniformadora, perjudica l'idioma. Com a argument a favor d'aquesta tesi, diu que el llatí, si hagués tengut gramàtics, avui en dia seria una llengua morta (cf. 6 de juliol, p. 23).

A aquests dos principis bàsics, hi podríem afegir que blasma el que anomena mimetisme dels escriptors mallorquins envers el parlar de Barcelona, diu que l'obra de mossèn Alcover no va fruitar, etc. Cal destacar el poder efectiu que atribueix als gramàtics. (Certament, si els gramàtics tenguessin tanta influència com els suposen els qui els volen fer culpables de certs usos, la correcció lingüística seria una virtut molt general.)

He d'afegir i subratllar, perquè els qui en tenen informació de segona o tercera mà sovint s'hi equivoquen, que en Pep Gonella no nega de cap manera la unitat de la llengua catalana, al contrari, la pressuposa i fins i tot la reconeix expressament.⁶

No seria just si no reconeixia que algunes tesis d'en Pep Gonella són defensables. Tenguem en compte que els errors no se solen presentar mai en estat pur. Si fos així, no enganarien ningú. Discutir en quina proporció les formes dialectals han de contribuir a configurar el model de llengua comuna és ben vàlid, sempre que cada posició sia defensada amb arguments racionals, sense deformar la realitat, i no s'atribueixi a la gramàtica i als gramàtics allò que justament no diuen. Altra cosa és jugar brut. Els escrits d'en Gonella pequen massa d'aquests defectes i és raonable dubtar de la seva bona fe.

El senyor Moll d'alguna manera s'havia anticipat a les qüestions plantejades a la polèmica en les successives edicions de la seva gramàtica.⁷ Les seves

6. «Ets gonellistes no tenim res que dir respecta a s'unidat des catala ni a sa necesidat d'estudiar gramatica i que'aquesta sia unificada» (24 d'agost, p. 119), «es mallorquí constitueix un català més pur» (7 de setembre, p. 135).

7. Va ampliar i exposar de manera ordenada i notablement didàctica, els punts que tenen relació amb les qüestions tractades a la polèmica a l'opuscle titulat *Llengua o dialecte? Català o mallorquí?* Aquest opuscle és el text de la lliçó inaugural dels cursos de llengua catalana 1978-1979 organitzats per l'Obra Cultural Balear. Fou publicat en edició patrocinada pel Consell General Interinsular de les Illes Balears (1978). Després fou reeditat conjuntament amb el text del llibre de Moll titulat *El parlar de Mallorca* (Barcelona, Barcino, 1a edició, 1980). Amb aquest títol darrer, constitueixen el volum 26 de la «Biblioteca Bàsica de Mallorca» (Palma, Moll, 1990).

tres respostes a «Don» Pep Gonella constitueixen una excel·lent lliçó clarificadora on, en les qüestions fonamentals, reitera la doctrina exposada a la *Gramàtica*, a més de rebatre les afirmacions particulars més destacades del contrincant i de defensar-se d'algunes insídies adreçades directament contra la seva actuació.

Assenyalem algunes limitacions a les quals s'hagué de subjectar. Perquè les seves respostes fossin eficaces, les havia de donar a través del mateix mitjà de comunicació on s'havia iniciat la polèmica, un diari. Això li impedia estendre's tant com ho exigia un plantejament adequat per a tractar les qüestions debatudes. Calia deixar clar quin és el paper de la modalitat comuna, literària, estàndard o com li hàgim de dir, l'abast de la normativa i, sobretot, explicar que hi ha maneres d'expressar-se segons l'ocasió i la classe de discurs, és a dir, les que tècnicament s'anomenen variants diafàsiques, sovint oblidades fins i tot en tractaments seriosos, per centrar-se massa en les diatòpiques, i no hi havia lloc per a tot això. Com que en Pep Gonella era el qui havia jugat primer, era ell qui marcava el pas, i per això les exposicions del senyor Moll hi quedaven condicionades.

També havia de comptar amb els lectors, en general mal informats. En Pep Gonella jugava amb l'avantatge de tenir a favor els prejudicis, ben arrelats, de molts. Afegiu-hi que ell, amagat darrere el pseudònim, podia jugar tan brut com volgués, mentre que el senyor Moll, que se presentava amb nom i llinatge, només podia jugar net. Tots sabem que és molt més bo de fer embullar una troca que desembullar-la. És a dir, combatien amb armes distintes i en condicions distintes.

Les armes del senyor Moll eren les seves qualitats didàctiques, la claredat d'exposició i, per descomptat, els coneixements. I encara hi hem d'afegir una bona aptitud per a la ironia i la crítica, ben oportunes en aquella ocasió: moltes de les insídies de l'adversari només se podien atacar amb una nota de burlesca civilitzada.

De la polèmica ençà, han passat trenta anys, i en duim vint-i-cinc de democràcia i prop de vint d'autonomia. Lamentablement, les qüestions principals que s'hi debateren no han caducat, si no és entre les generacions més joves. Entre altres resultats, la polèmica va aportar un mot al nostre vocabulari: *gonellisme* (amb l'adjectiu corresponent: *gonellista*), amb què designam el secessionisme lingüístic; és un equivalent aproximat del blaverisme valencià. El gonellisme és viu, especialment entre els polítics de la dreta, que quan se refereixen a la llengua centren el discurs en les «modalitats» (ben entès, de la llengua catalana; les modalitats de la castellana no els preocupen gens). Ara, no crec que avui hi haja cap polític dels que ocupen càrrecs de govern que impugni, a Mallorca, la unitat de la llengua catalana, al revés del que passa a València. Deu ésser en virtut d'aquella llei per la qual les serps, quan arriben a Mallorca, perden el verí.

JOSEP ANTONI GRIMALT